تعاون و همیاری

در حج و زیارت

حسین بالکار

بسم الله الرحمن الرحیم

تعاون و همیاری در حج و زیارت

نویسنده:

حسین بافکار

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

تعاون و همیاری در حج و زیارت

مشخصات کتاب

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۳۷۳-۵

شماره کتابشناسی ملی : ۲۷۴۶۱۴۱

عنوان و نام پدیدآور : تعاون و همیاری در حج و زیارت/ حسین بافکار.

مشخصات نشر : تهران: نشر مشعر، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری : ۸۳ ص.

موضوع : حج -- جنبه‌های اجتماعی

موضوع : همکاری

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۵۷

رده بندی کنگره : BP۱۸۸/۸/ب۲۴ت۷ ۱۳۹۱

سرشناسه : بافکار، حسین، ۱۳۴۳ -

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

ص:۱

دیباچه

ص:۲

ص:۳

ص:۴۰

ص:۵

ص:۶

ص:۷

ص:۸

ص:۹

همکاری و همیاری با بندگان خدا زیربنای همه ادیان الهی، به‌ویژه دین مبین اسـلام است. بدون همیاری و تعاون، بسیاری از اهداف اجتماعی ادیان الهی معطل خواهـد مانـد. برای رسـیدن به اهداف مشترک، باید روحیه کمک کردن به انسان‌های دیگر، به‌خصوص نیازمندان، توسـعه و ترویج پیدا کند. در جامعه اسـلامی کمک کردن به افرادی که به حمایت و دلجویی دیگران نیاز دارند، تکلیفی بس مهم و ضروری است؛ به‌ویژه اگر این همیاری برای اهداف متعالی اسلام یا نیازمندانی باشد که دستگیری از آنها در مسیر تحقق دستورات پروردگار است.

یکی از عرصه‌هـای تعـاون و همیـاری، کمک به مهمانان پروردگار و زائران اماکن شـریفی است که خداونـد جایگاهشان را رفیع و بلندمرتبه گردانیده است. از آنجا که

ص:۱۰

هر سال بر تعداد زائران خانه خدا و عتبات عالیات افزوده می‌شود و امکانات موجود، جوابگوی همه زائران نیست، لازم است با تعاون و همیاری، کمبودها را برطرف کرد.

اثر پیش‌رو با عنوان «تعاون و همیاری در حج و زیارت» که با قلم توانای محقق ارجمند جناب آقای حسین بافکار گردآوری شده، به اهمیت موضوع تعاون و همیاری، موانع و راه‌های نهادینه‌کردن فرهنگ تعاون و همیاری در سفرهای زیارتی پرداخته است.

امیدواریم، این اثر کمک کند تا فرهنگ همیاری در همه بخش‌های جامعه نهادینه گردد.

انه ولی التوفیق

مرکز تحقیقات حج

گروه اخلاق و اسرار

ص:۱۱

مقدمه

رسول خدا (ص) فرموده است: «
اَلحُجّاجُ مُعاونونَ » (۱)؛ «حج گزاران مددکاران یکدیگرند» .
تعاون و همیاری در فرهنگ اصیل اسلامی قداست ویژه‌ای دارد. در فرهنگ قرآن، «تعاون» با همیاری، همدلی، هم‌اندیشی و همراهی برای نیل به سعادتمندی، تقواپیشگی و رستگاری معنا می‌یابد. در این معنا صرف اندیشهٔ سودجویی و کسب منافع اقتصادی و فعالیت‌های نادرست و غیرمنطقی، نمی‌تواند پایه استوار و پربرکت یک فعالیت همیاری و تعاون باشد؛ چنان‌که خداوند منّان در قرآن کریم می‌فرماید:
تَعاوَنُوا عَلَی الْبِرِّ وَ التَّقْوی وَ لَا تَعاوَنُوا عَلَی الْإِثْمِ وَ الْعُدْوانِ (مائده: ۲)

۱- الاحتجاج، طبرسی، ص۶۵.

ص:۱۲

(همواره) در راه نیکی و پرهیزکاری به یکدیگر کمک کنید و (هرگز) در راه گناه و تعدّی همکاری ننمایید.

به یقین تعاون و همیاری انسان‌های توانا، متدیّن، فهیم و دوراندیش در قالب یک گروه یا سازمان، نه تنها می‌تواند در رفع مشکلات آن سازمان و گروه چاره‌ساز باشد، بلکه می‌تواند منشأ آثار خیر بسیاری شود. در این میان سازمان حج و زیارت که نمونه بارز سازمانی دینی است، بیش از هر نهاد دیگری، باید به این اصل اسلامی توجه کند و با توجه به جنبهٔ اجتماعی بودن فریضهٔ حج، اثرات پر برکت آن را در جامعه به نمایش گذارد؛ به‌ویژه آنکه در سال‌های اخیر، با توجه به مشکلاتی از قبیل کاهش ظرفیت‌اعزام، تراکم زائران در لیست انتظار، افزایش زائران سالمند و بیمار و. . . به تقویت «اصل تعاون» نیاز مبرم است.

در این نوشتار، با تمام کاستی‌هایش، سعی شده است با تبیین اصل «تعاون و همیاری اسلامی» ابتدا جلوه‌ها و برکات تعاون اخلاقی در سفرهای زیارتی شناخته شود و سپس موانع موجود در مسیر تحقق این هدف نیز معرفی گردد.

ص:۱۳

امیـد که مورد اسـتفاده کـارگزاران محترم حـج و زیـارت، عوامل گرامی کاروان‌ها و هتل‌ها، همچنین رابطین فرهنگی و زائران عزیز قرار گیرد.

ص:۱۴

ص:۱۵

فصل اوّل تعاون و همیاری در حج و آموزه‌های دینی

اشاره

تعاون واژه‌ای عربی با ریشهٔ قرآنی از باب تفاعل، به معنای مددکاری، به هم کمک‌کردن و همدیگر را یاری‌دادن است.(۱) تعاون دو مفهوم عام و خاص دارد. مفهوم عام این کلمه به همکاری، یاری‌گری، رعایت منافع جمعی و دستگیری و کمک به دیگران اشاره دارد که پیشینه و کاربرد آن به آغاز عصر زندگی اجتماعی انسان‌ها و ضرورت همکاری برای رویارویی با حوادث طبیعی برمی‌گردد. مفهوم خاص تعاون و همیاری نیز به آن گروه از روش‌ها، تشکل‌ها و سازماندهی‌های مدیریتی گفته

۱- دایرهٔ المعارف بزرگ اسلامی، محمد کاظم موسوی بجنوردی، ج۱۵، ص۵۸۷.

ص:۱۶

می‌شود که در قالب آنها دسترسی به اهداف و وظایف سازمان با بهره‌وری بیشتر و هزینهٔ کمتر انجام می گیرد.(۱)

تعاون و همیاری در حج

بی گمـان بـا در نظر گرفتن معـانی لغوی و مفهومی تعـاون، مراد از تعـاون در حـج، هم مفهوم عـام تعاون، یعنی همیاری و کمک به زائران، و هم مفهوم خاص آن، یعنی سازماندهی افراد، در جهت اهداف سازمان مورد نظر است. به بیان دیگر، تشکل و سازماندهی امور حج باید به گونه‌ای باشد که در قالب تعاون، با بهره‌وری بیشتر و هزینهٔ کمتر، به اهداف سازمانی برسد.

در این مفهـوم، تعـاون و همیـاری فرآینـدی اخلاـقی است که مسئولان حـج و زیـارت فرصت می‌یابنـد از قابلیت‌هـا، توانمنـدی‌ها و نوآوری‌های نیروهای سازمانی و زائران، برای اهداف سازمانی و رفع مشکلات زائران بهره‌مند شوند.

اهمیت موضوع زمـانی نمود بیشـتری می‌یابـد که بـدانیم در سال‌هـای اخیر، تراکم زیـاد زائران حـج و زیـارت و قرارگیری در نوبت چندین‌ساله برای تشرف، سبب افزایش سن زائران شده است. از سوی دیگر، حجم انبوه

۱- تعاون و همکاری، مایکل آرگایل، ترجمه: معاونت تحقیقات آموزش و ترویج وزارت تعاون، صفحه پیش گفتار.

ص:۱۷

مسافران قبله باعث شده تا سازمان حج و زیارت، از تعداد خدمهٔ کاروان‌ها کاسته و بر تعداد زائران بیفزاید.

به یقین با رویکرد جدید سازمان حج و زیارت، نه تنها امر خدمت‌رسانی به زائران، به‌ویژه سالمندان، بیماران و معلولان با مشکل روبه‌رو خواهد شد، بلکه زائران دیگر نیز از این امر آسیب خواهند دید. از طرفی مسئولان نیز از اهداف واقعی حج و زیارت غافل خواهند شد.

با این حال می‌توان با تقویت اصل تعاون و همیاری در میان زائران حج و زیارت و مدیران و مسئولان کاروان‌ها بر این مشکلات غلبه کرد و روح همدلی و همکاری را بر کالبد و اندیشه زائران دمید.

تعاون در آموزه‌های دینی اسلام

اشاره

تعاون زیربنای تمام ادیان الهی، به ویژه دین مبین اسلام است. دینِ بدون تعاون، مفهومی ندارد؛ زیرا کمترین هدف هر دینی ایجاد روحیه همکاری میان مردم است. اگر دین نتواند به این مهم دست یابد، مفهوم استقرار منافع مادی و معنوی مشترک در میان پیروان آن، از بین می‌رود و ارزش اجتماعی خود را از دست می‌دهد. از سوی دیگر، مشارکت و تعاون مردم در جامعه اسلامی، برای برطرف کردن نیازهای اجتماعی، تکلیفی بس مهم است که تردیدی در آن راه نیست. در آموزه‌های اسلامی برای

ص:۱۸

اثبات این دو نکتهٔ مهم، دلایل روشنی وجود دارد که در این مبحث به آنها پرداخته می‌شود.

۱. دستور مستقیم قرآنی

اوّلین، محکم‌ترین و مهم‌ترین دلیل، دستور مستقیم قرآن به تعاون و مشارکت است؛ چنان‌که می‌فرماید:
تَعاوَنُوا عَلَی الْبِرِّ وَ التَّقْوی وَ لَا تَعاوَنُوا عَلَی الْإِثْمِ وَ الْعُدْوانِ (مائده: ۲)
(همواره) در راه نیکی و پرهیزکاری به یکدیگر کمک کنید و (هرگز) در راه گناه و تعدّی همکاری ننمایید.
در این آیـهٔ مبارکه، خداوند از دو نوع تعاون در اسـلام سـخن می گوید: یکی تعاون در بِرّ ، یعنی نیکوکاری که هر مسـلمانی وظیفه دارد آن را شاهراه زندگی اجتماعی خویش قرار دهد و دیگری در الْإِثْمِ وَ الْعُدْوانِ ، یعنی تعاون در رفتارهای ناروا و سـتمکاری که اسلام مسلمانان را از آن نهی کرده است.(۱)
تعاون در بِرّ زمانی امکان‌پـذیر است که انسان مسـلمان باتقوا و پرهیزکار باشـد؛ در حقیقت «تقوا» مقدمـهٔ نیکوکاری است؛ زیرا تقوا پرهیزکردن از ظلم و ستم است.

۱- تعاون در اسلام و جامعه صنعتی، ص۸۳.

ص:۱۹

در واقع اگر تقوا در تعاون نباشد، ممکن است به تعاون در الْإِثْمِ وَ الْعُدْوانِ تبدیل شود و در بیشتر مردم به خودخواهی تبدیل گردد؛ برای مثال: «ممکن است مردم در پیشبرد زندگی دسته‌جمعی جامعه خود که مستند به خودخواهی گسترده‌ای [به نام جامعه] است، گرفتار تعصب‌های اقلیمی، نژادی و فرهنگی شوند و انسان‌های نیازمند جوامع دیگر را نه تنها به فراموشی بسپارند، بلکه مواد معیشت آنها را بربایند و فدای خواسته‌های جامعه خود کنند. اگر کسی بخواهد شواهدی برای این مُدعا پیدا کند، کافی است که به جوامع امروز بنگرد که چگونه بعضی از آنها همه‌گونه مواد اقتصاد و عوامل تجملات و رفاه و عیش و نوش را به‌دست آورده و از شدت برخورداری از رفاه و لذت، گاه به عوامل مخل زندگی دست می‌برند. در حالی که اگر عامل مشارکت و هماهنگی یک جامعه برای تنظیم زندگی اجتماعی، مذهب و اخلاق الهی (تقوا) بوده باشد، قطعی است که مردم آن جامعه پس از فراهم‌کردن وسایل مورد نیاز زندگی خود، به جوامع دیگر انسان‌ها خواهند پرداخت» .(۱)

۱- مقاله: «مبانی فرهنگی لازم برای تحقق بخشیدن به مشارکت و هماهنگی همه مردم در کارهای اجتماعی» ، محمد تقی جعفری، مجموعه مقالات کنفرانس مشارکت و توسعه سومین کنفرانس ، ص ۲۸۵.

ص:۲۰

بـه همین جهت در آیـهٔ مـذکور «نیکوکـاری» و «پرهیزکـاری» در یـک معنـا به کـار رفته‌انـد؛ به عبـارتی، شـخص نیکوکـار، متقی و پرهیزکار نیز هست.

اسـلام برای نیکوکـار کردن مردم، اموری به نام فروع دین دارد که شامل نماز، روزه، زکات، خمس، حـج و. . . است. در این میان، حج از اهمیت خاصی برخوردار است؛ زیرا مسافرت به مکه و انجام دادن مناسک حج، موجب ایجاد تجانس و تعاون میان مسلمانان جهان می‌گردد؛ برای مثال: قربانی و تقسیم کردن آن میان مردم، به معنای دستگیری و تعاون است؛ بی‌شک وقتی در مراسم قربانی حج، مؤمن موظف می‌شود تا حیوانی کامل و سالم را قربانی کند و گوشت آن را به نیازمندان بدهد، بین مسلمانان رابطه‌ای صمیمی به وجود می‌آیـد که خود یکی از عوامـل و زمینه‌هـای انسـجام است. بـدین‌صورت تعـاون و همبسـتگی اجتمـاعی میان مردم افزایش می‌یابد.

جـالب اینکه دعـوت به تعـاون و پرهیزکـاری در آیه‌ای گنجانـده شـده است که دربـارهٔ حـج است. آیه‌ای که از مؤمنـان می‌خـواهد حُرمت شـعائر الهی، ماه حرام و قربانی‌های آن را نگه دارند و خصومت‌ها و ستمکاری‌ها را به نیکی پاسخ دهند تا دشمنی به دوستی تبدیل گردد.

بنابراین اگر انجام حج کار نیک باشد، کمک به

ص:۲۱

نیازمندان، خدمه، زائران، مسئولان حج و. . . تعاون در «بِرّ» است. ولی گاهی ممکن است نوع همکاری در این سفرها به‌گونه‌ای باشد که تعاون به ظالم تلقی شود. در این صورت این نوع تعاون ناپسند است. در این زمینه حکایتی نقل شده که شنیدنی است.

صفوان جمّال که یکی از یاران امام موسی کاظم (ع) است، نقل می‌کند: روزی خدمت امام رسیدم؛ حضرت فرمود: «ای صفوان، همهٔ کارهای تو خوب است جز یک کار!» عرض کردم: «فدایت شوم چه کار؟» فرمود: «اینکه شتران خود را به این مرد (هارون) کرایه می‌دهی» . گفتم: «به خدا سوگند در مسیرهای عیّاشی، هوس‌بازی و صید حرام به او کرایه نمی‌دهم. تنها در راه مکه در اختیار آنها می‌گذارم. خودم هم همراه شتران نمی‌روم؛ بعضی از فرزندان و کسانم را با آنها می‌فرستم» . حضرت فرمود: «ای صفوان! آیا از آنها کرایه می‌گیری؟ !» عرض کردم: «بله» . فرمود: «آیا دوست داری که زنده بمانند، بر سر کار باشند تا کرایهٔ تو را بپردازند؟» گفتم: «بله» . فرمود: «کسی که بقای آنها را دوست بدارد، از آنهاست و هر کسی از آنها باشد، در آتش دوزخ خواهد بود» . صفوان می‌گوید: «بلافاصله رفتم و تمام شترانم را فروختم» .(۱)

۱- وسائل الشیعه، محمد بن حسن حر عاملی، ج ۱۶، ص ۲۵۹.

ص:۲۲

بنابراین، در هر کار نیکی که مصلحت دین و جامعه در آن باشد، تعاون در «برّ» است. ولی اگر تنها سودجویی شخصی یا احتمال خسارت به دیگران باشد، با اصول اسلام ناسازگار و حرام است.

۲. دستور غیر مستقیم قرآنی

افزون بر دستور مستقیم قرآن به تعاون و مشارکت، آیاتی هستند که به نداشتن دودستگی و پراکندگی اشاره دارند. از این رو، بر لزوم همکاری و همیاری در زندگی دلالت می‌کنند. خداوند در قرآن می‌فرماید: وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعاً وَ لَا تَفَرَّقُوا ؛ «و همگی به ریسمان خدا چنگ بزنید و پراکنده نشوید» . (آل عمران: ۱۰۳)

همین‌گونه است آیهٔ زیر که می‌فرماید:

وَ لا تَنازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَ تَذْهَبَ رِیحُکُمْ (انفال:۴۶)

و با هم نزاع نکنید که سُست شوید و مهابت شما از بین رود.

بدیهی است که هیچ‌گونه تفرقه و پراکندگی مضرتر و زیان‌بارتر از تشتّت و اختلاف در مسیر زندگی اجتماعی نیست.

همچنین آیاتی که به دفع تزاحم و اختلال از زندگی اجتماعی اشاره دارند به نوعی مردم را به مشارکت و تعاون

ص:۲۳

در امور اجتماعی دعوت می‌نمایند. آیهٔ زیر نمونه‌ای از این آیات است:

إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الَّذِینَ یُقاتِلُونَ فِی سَبِیلِهِ صَفًّا کَأَنَّهُمْ بُنْیانٌ مَرْصُوصٌ (صف: ۴)

در حقیقت خدا دوست دارد کسانی را که در راه او صف در صف، چنان‌که گویی، بنایی ریخته شده از سُرب‌اند، جهاد می‌کنند.

علّت مطلوبیت تشکل و تجمع در جامعهٔ اسلامی، جز این نیست که دفع‌تزاحم و اختلال از زندگی اجتماعی نیازمند قدرت متشکل است، و این بدون مشارکت جدّی مردم حاصل نمی‌شود.

۳. گفتار معصومین

(علیهم السلام)

در منابع روایی، احادیث ارزشمندی از معصومین (علیهم السلام) نقل شده است که مردم را به تعاون و همکاری در نیکی دعوت می‌نمایند. رسول‌خدا (ص) فرمودند:

تواصَلوا و تُبارّوا وَ تَراحَمُوا، وَ کُونُوا اِخوَةً بَرَرَةً کَما اَمَرَکُمُ الله عزَّوجَلَّ.(۱)

با یکدیگر پیوند و ارتباط داشته باشید، به هم نیکی کنید و نسبت به هم مهربان باشید. همچنان‌که خدای عزَّوجل به شما دستور داده برادرانی نیکوکار باشید.

۱- ترجمه میزان الحکمه، محمد محمدی ری‌شهری، ج۴، ص۴۷۷.

ص:۲۴

امام صادق (ع) فرمودند:

تَنَافَسُوا فِی الْمَعْرُوفِ لِإِخْوَانِکُمْ وَ کُونُوا مِنْ أَهْلِه.(۱)

در نیکی رساندن به برادران خود با یکدیگر مسابقه گذارید و اهل نیکی باشید.

همچنین می‌فرماید:

مَا قَضَی مُسْلِمٌ لِمُسْلِمٍ حاجَةً إِلَّا نَادَاهُ اللهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی: عَلَی ثَوَابُکَ وَلا أَرْضَی لَکَ بِدُونِ الْجَنَّةِ. (۲)

هر مسلمانی که حاجت مسلمانی را روا کند، خدای تبارك و تعالی به او خطاب کند که ثواب تو به عهده من است و به غیر بهشت برایت راضی نباشم.

همچنین درباره ضرورت ایجاد تشکل جمعی برای رفع نیازمندی‌ها، روایات زیادی وارد شده است؛ از جمله رسول خدا (ص) می‌فرماید: «

یَدُ اللهِ مَعَ الجَماعة »(۳)؛ «دست خدا همراه با جماعت است» .

و نیز می‌فرماید: «

اَلجَماعَةُ رَحْمَةٌ وَ الْفُرقَةُ عذابٌ »(۴)؛

۱- اصول کافی، محمد بن یعقوب کلینی، ج۳، ص ۲۸۰.

۲- همان.

۳- نهج الفصاحه موضوعی ، مرتضی فرید تنکابنی، ص۱۷۴.

۴- همان، ص۱۴۳.

ص:۲۵

«جماعت مایهٔ رحمت و تفرقه موجب عذاب است» .

افزون بر موارد ذکر شده، احادیثی که به نوعی ضرورت اهتمام به امور مسلمانان را یادآور می‌شوند، در قالبی دیگر مردم را به مشارکت و تعاون در زندگی اجتماعی فرا می‌خوانند. حدیث زیر یکی از آنهاست؛ رسول خدا (ص) می‌فرماید:

مَنْ أَصْبَحَ لا یَهْتَمُّ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِینَ فَلَیْسَ مِنْهُمْ.(۱)

هر کسی که روز را آغاز کند و به کار مسلمانان توجهی نداشته باشد، مسلمان نیست.

به هر حال، این همه تأکید بر لزوم مشارکت در امور اجتماعی شاید بدان جهت باشد که این تکلیف ضروری اجتماعی، به دلیل بزرگی، پیچیدگی و تنوع، از عهده و قدرت یک فرد خارج است. از این رو بدیهی است که کارها و خدمات اجتماعی به حالت مشارکتی انجام گیرد.

۴. رفتار معصومین (علیهم السلام)

هیچ‌کس در اسلام نمی‌تواند از امر تعاون و همکاری دوری گزیند. حتی رسول خدا (ص) و جانشینان خلف آن حضرت، ائمه معصومین (علیهم السلام) از تعاون و همکاری با مردم روی‌گردان نبودند. آن بزرگواران که الگوی واقعی

۱- نهج الفصاحه موضوعی ، ص۴۲۱.

ص:۲۶

بشـرند، بـا مشـارکت در امور اجتمـاعی، درس تعاون و همکاری به دیگران می‌آموختنـد. دربارهٔ مشارکت آنان در امور اجتماعی و کمـک به دیگران، روایت‌هـای متعـددی نقـل شـده است که برای طولانی نشـدن بحث تنها به دو مورد اشاره می‌شود؛ از جمله نقل شده است که رسول‌خدا (ص) در سـفری به یاران خود فرمودند گوسـفندی را قربانی کنند. یکی از مردان وظیفه ذبح گوسفند را به عهـده گرفت؛ دیگری نیز مسـئولیت پوست کنـدن حیوان را پـذیرفت؛ یک نفر هم وظیفه پخت و پز را به عهـده گرفت. رسول خـدا (ص) نیز فرمود: «فراهم کردن هیزم نیز با من است» . یاران گفتنـد: «ای رسول خـدا (ص) ، پـدران و مادران ما فـدای شـما باد! نباید شما به زحمت بیفتید، ما به جای شما کارها را انجام می‌دهیم» . حضرت فرمود:

اِنّ اللَّه یَکْرَهُ مِنْ عَبدِهِ اَنْ یَراهُ مُتَمَیّزاً بَینَ اَصْحابه.

خداوند دوست نمی‌دارد بنده‌اش را در میان یارانش با وضعی متمایز ببیند.

سپس برخاست تا برای آنها هیزم جمع‌آوری کند. (۱)

همچنین از امـام سـجاد (ع) روایت شـده است که ایشـان به مسافرت نمی‌رفتنـد، مگر با کسانی که آن حضـرت را نمی‌شـناختند و از همان آغاز نیز با آنها شرط می‌کردند که

۱- بحارالانوار، محمدباقر مجلسی، ج۷۶، ص۲۷۳.

ص:۲۷

در طول سفر کار کنند و نیازهای آنها را برآورده سازند؛ نقل شده است که امام سجاد (ع) با گروهی همراه شدند که به حج می‌رفتند. مردی آن حضرت را دید و شناخت؛ سپس به کاروانیان گفت: «آیا می‌دانید این مرد کیست؟» گفتند: «نه» . آن مرد گفت: «این علی بن الحسین (ع) است» .

آن جمع به طرف آن حضرت آمدند و دست و پای ایشان را بوسه زدند و گفتند:

فرزند رسول خدا! آیا خواستی آتش دوزخ، ما را به دلیل رفتار نادرست ما با شما فرا گیرد و در پایان عمر به هلاکت گرفتار آییم؟ ! چه باعث شد تا شما چنین عمل کنید؟ !

حضرت فرمود:

یک وقت با گروهی که مرا می‌شناختند همسفر شدم؛ آنها به خاطر رسول خدا (ص) بیش از حد به من احترام و کمک کردند و من از سوی شما نگران آن بودم. ازاین‌رو پنهانی بودن کارم را بیشتر دوست دارم.(۱)

بنابراین، با توجه به دلایل روشنی که برای لزوم همیاری و تعاون ارائه شد، لزوم همکاری در امور

۱- وسایل الشیعه، ج۸ ص۳۱۵.

ص:۲۸

اجتماعی، به‌ویژه در امر مهم حج و زیارت نیز احساس

می‌شود و بهتر است به عنوان یـک «اصل» قطعی تلقی گردد و موانع موجود در اجرای آن، به‌ویژه موانع فرهنگی، با درایت مسئولان امر مرتفع شود.

ص:۲۹

فصل دوم زمینه‌ها و جلوه‌های تعاون و همیاری در حج و زیارت

اشاره

اگرچه حـج فریضه‌ای فردی است، ولی به صورت جمعی انجـام می گیرد. ازاین‌رو زمینه‌هـای فراوانی برای تعـاون و همکاری دارد و می‌طلبد زائران، مدیران کاروان‌ها و مسـئولان امور حج و زیارت، به‌طور آگاهانه به‌دنبال تقویت این زمینه‌های همکاری باشند. تا هر چه بیشتر تجانس و هماهنگی مسـلمانان در طول سـفر حـج نمایان شود. در این فصل به زمینه‌های تعاون و همیاری در حج و زیارت پرداخته می‌شود.

۱. تعاون و همیاری با همسفرها

اشاره

امروزه، اگرچه با تغییر و تحولات اجتماعی و برنامه‌ریزی‌ها و سازماندهی‌های انجام شده، از سوی

ص:۳۰

سازمان حج و زیارت، زائران مانند گذشته با مسائل و مشکلات سفر روبه‌رو نیستند، ولی با این حال نباید زائران محترم، توفیق خدمتگزاری به هم‌نوعان را از خود سلب کنند؛ چرا که هنوز زمینه‌های تعاون و همکاری بین همسفرها وجود دارد. برخی از این زمینه‌ها عبارتند از:

الف) همفکری و همراهی با همسفران

به دلیل اینکه سفرهای حج و زیارت به شکل کاروانی انجام می‌پذیرد، همفکری و همراهی با همسفران در طول سفر از ضروریات سفر است. بخشی از این همفکری و همراهی را امام صادق (ع) از زبان لقمان در سفارش به فرزندش چنین یادآور می‌شوند:

پسرم، چون با جماعتی به سفر شوی و کاری در پیش گیری، با همراهان مشورت کن. از خودرأیی بپرهیز. با همسفرانت به گشاده‌رویی بنشین و با جود و کرم برخیز. ایشان را از آذوقه خویش، بی‌بهره مگذار. چون از تو دعوت کنند، اجابت نما و چون استمداد نمودند، لبیک گو و به یاری‌شان بشتاب. . . . پسرم، هرگاه به هنگام سفر، تو را به جهت ادای شهادت حقی خواستند، به حق شهادت بده. در مقام مشورت، رأی خود را صریح و قاطع

ص:۳۱

بیان کن. دوستانت را در پرداخت صدقات و خیرات همراهی کن. . . .(۱)

ب) نینداختن مسئولیت به دوش دیگران

نباید موقعیت‌های اجتماعی و رده‌بندی‌های شغلی، مانع همیاری و همکاری همراهان در سفر باشد. همهٔ افراد کاروان شایسته است، حتی در ساده‌ترین کارها با هم همکاری کنند؛ به‌ویژه اگر توانایی انجام کارهای خویش را دارند، نباید آن را به دوش دیگران بیندازند.

در سفرهای مذهبی افراد مخلص و فداکار بسیاری یافت می‌شوند که برای ذخیرهٔ ثواب الهی، از هیچ کمکی دریغ نمی‌کنند؛ برای مثال: ساک‌های زائران را در اتوبوس می‌گذارند، آب و مواد غذایی را توزیع و پسمانده‌های آن را جمع می‌کنند، از وسایل زائران مراقبت می‌کنند، در حمل و نقل ساک‌ها کمک می‌کنند و. . . .

اما این خدمتگزاری‌ها هم نباید موجب آن شود که برخی زحمت خود را به دوش آنها بیندازند. در این مورد حکایتی از رسول خدا (ص) نقل شده است که شنیدنی است. آورده‌اند:

روزی در خدمت پیامبر (ص) سخن از مردی به میان آمد که مدام در طول سفر به عبادت مشغول بود.

۱- وسایل الشیعه، ج۸، ص۳۲۳؛ بحارالانوار، ج۷۶، ص ۲۷۰.

ص:۳۲

رسول خدا (ص) فرمود: «پس چه کسی به مرکب او می‌رسید و غذایش را آماده می‌کرد؟» در پاسخ گفتند: «همهٔ ما» . رسول خدا (ص) فرمود: «همهٔ شما از او بهتر هستید» .(۱)

ج) تحمّل ناسازگاری‌ها

رسول خدا (ص) می‌فرماید: «سفر پاره‌ای از عذاب است» .(۲)

این فرمایش شاید از آن جهت باشد که در مسافرت، نظم زندگی عادی به هم می‌ریزد و در خواب و استراحت و غذای انسان تغییراتی پدید می‌آید؛ به‌ویژه در سفر حج و عمره که تغییرات آب و هوایی، گرمی و خشکی هوا، پیاده‌روی در مشعر و منا، کمبود فضا، ازدحام جمعیت، مشکل رساندن تدارکات، ترافیک وسایل نقلیه، از جمله کاستی‌های این سفر است که موجب می‌شود، زائران از حالت عادی خارج شده، صبر و حوصلهٔ خود را از دست بدهند. ازاین‌رو ممکن است با همسفران خویش درشتی کنند. در حالی که باید بدانند، دیگران هم همچون آنها خسته و کم‌حوصله‌اند.

از سوی دیگر، باید توجه کنند که آنها نمایندگان نظام

۱- مکارم الاخلاق، رضی الدین ابی‌نصر الحسن بن الفضل الطبرسی، ص۲۵۴.

۲- کنز العمال، علاء الدین علی المتقی بن حسام الهندی، ج۶، ص۷۲۱.

ص:۳۳

جمهوری اسلامی در کنگره حج‌اند و رفتار و گفتارشان در معرض دید هزاران زائر خارجی است؛ چنانچه کار ناشایستی انجام دهند، اثر نامطلوبی در افکار عمومی جهان خواهد گذارد. از این رو زائران باید بکوشند از ناسازگاری و سخت‌گیری خود بکاهند.

سعدی چه زیبا سرنوشت افراد سهل‌گیر را به نظم کشیده است.

یکی خوب کردار خوش‌خوی بود که بدسیرتان را نکوگوی بود
به خوابش کسی دید چون درگذشت که باری حکایت کن از سرگذشت
دهانی به خنده چو گُل باز کرد چو بلبل به صوتی خوش‌آواز کرد
که بر من نکردند سختی بسی که من سخت نگرفتمی با کسی(۱)

د) کمک به زائران بیمار و سالمند

درمان زائران بیمار در مکه و مدینه به عهده هیئت پزشکی است. همچنین مراقبت از زائران سالمند وظیفهٔ مسئولان کاروان‌هاست. با این حال، افراد بیمار و سالمند

۱- بوستان سعدی.

ص:۳۴

به دلجویی و تقویت روحیه نیاز دارنـد و نباید همسـفران، آنها را تنها بگذارند؛ بەویژه در انجام اعمال حج که به همکاری بیشتر نیاز است. از این رو، بایـد هنگام سوارشـدن اتوبوس، صـرف غـذا، اسـتفاده از آسانسور و. . . ، زائران بیمار، معلول یا سالمنـد را بر خود مقدم داشت.

امام صادق (ع) می‌فرماید:

حَقُّ الْمُسَافِرِ أَنْ يُقِيمَ عَلَيْهِ أَصْحَابُهُ إِذَا مَرِضَ ثَلاثا .(۱)

حق مسافر بر همسفران است که اگر مریض شد، تا سه روز نزد او بمانند.

همچنین در روایتی، ارزش دلجویی از بیماران برتر از عبادت در مسجدالنبی بیان شده است. «مزارم بن حکیم» گوید:

با محمـد بن مصادف همراه بودم؛ وقتی به مـدینه رسـیدیم، من بیمار شـدم. وی نیز مرتب مرا تنها می‌گـذاشت و به مسـجد می‌رفت. شکایت او را نزد پدرش بردم. او نیز موضوع را به امام صادق (ع) خبر داد. امام به او پیغام داد:

«قُعُودُكَ عِندَهُ أفْضَلُ مِنْ صَلاتِكَ فِی الْمَسْجِدِ» ؛ «نشستن تو در کنار او، از نماز خواندنت در مسجد برتر است» . (۲)

۱- اصول کافی، ج۴، ص۶۷.

۲- همان، ص۲۷.

ص:۳۵

همچنین گاهی مشاهده می‌شود که زائران از اوضاع و احوال همراهان خود، به ویژه افراد سالمند یا کم‌توان جسمی بی‌خبرند یا نسبت به بود و نبودشان بی‌تفاوت‌اند. درحالی‌که اسلام آگاهی از وضعیت همراهان را از وظایف هر زائر می‌داند. آورده‌اند:
روزی مفضّل بن عمر خدمت امام‌صادق (ع) آمد. [امام] از او پرسید: «با چه کسی همسفر بودی؟» مفضّل گفت: «مردی از برادرانم» . حضرت فرمود: «او چه شد؟» مفضّل گفت: «از زمانی که وارد مدینه شدم، از مکان او بی‌خبرم» . امام فرمود: «آیا نمی‌دانی اگر کسی چهل گام با مؤمنی همسفر شود، خداوند در روز قیامت دربارهٔ او از وی سؤال می‌کند؟»(۱)

ه) مراقبت از اموال همسفران

مراقبت از اموال و وسایل همسفران می‌تواند جلوه دیگر همکاری و تعاون در حج باشد. البته این نوع همکاری بهتر است دو طرفه باشد و در طول سفر در مکان‌هایی که نیاز به مراقبت از وسایل یکدیگر است، این کار را به نوبت انجام دهند، تا طرفین بتوانند به اندازه

۱- بحارالانوار، ج۷۳، ص۲۷۵.

ص:۳۶

یکسان از فضای معنوی حج بهره گیرند و باعث دلخوری و رنجش‌خاطر هم نشوند. شخصی به نام اسماعیل خثعمی گوید: روزی بـه امـام صـادق (ع) عرض کردم: «وقـتی [در سـفر حـج] به مکه می‌رسـیم، همراهـان مرا نزد اثـاثیه گذاشـته، خـود به طـواف می‌روند» . حضرت فرمود:

«اَنْتَ اَعْظَمُ اَجراً» ؛ «پاداش تو از آنها بیشتر است» .(۱)

همچنین بایـد توجه داشت کسانی که در خـدمت به دیگران پیشـی می‌گیرنـد، نزد خداونـد گرامی‌ترنـد؛ چنان‌که رسول خـدا (ص) می‌فرماید:

سَیِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ فِی السَّفَر.(۲)

بزرگ‌هر قومی کسی است که در سفر خدمتگزار آنان باشد.

و) کمک به فراگیری اعمال و عبادت همسفران

بی‌شک در برخی از کاروان‌ها افرادی وجود دارنـد که به دلایل مختلف زمینه فراگیری خواندن و نوشـتن یا فرصت یادگیری مسائل دینی و شرعی را نداشته‌اند.

حج فرصت مناسبی است که این گونه افراد، هر چه بیشتر

۱- اصول کافی، ج ۴، ص۵۴۵.

۲- کنز العمال، ج۶، ص ۷۱۰؛ المحجهٔ البیضاء، ج۴، ص ۶۱.

ص:۳۷

با مسائل دینی و اعتقادی آشنا شوند.

در مرحلهٔ اوّل این وظیفهٔ روحانیون و مسئولان فرهنگی کاروان‌هاست که این گونه افراد را تشویق و در فراگیری مسائل دینی به آنها کمک کنند. در مرحلهٔ دوّم سزاوار است مؤمنان و افراد آگاه کاروان‌ها به این امر توجه داشته باشند. به یقین آموزش در فضاهای معنوی تأثیر بیشتری خواهد داشت. امیرمؤمنان علی (ع) می‌فرماید:

المُعینُ عَلَی الطّاعَةِ خَیرُ الأَصْحابِ.(۱)

بهترین یاران و همراهان کسی است که انسان را به اطاعت حق یاری دهد.

ز) استفاده بهینه از امکانات سفر

استفادهٔ بهینه از امکانات به نوعی کمک به همراهان است؛ برای مثال: سرزمین عربستان، از نظر آب و هوایی خشک، و کمبود آب، همواره یکی از مشکلات موسم حج است. حتی این مسئله پیشینه تاریخی دارد؛ چنان‌که پیش‌تر «سقایت حج» از وظایف مهم متولیان حج بود و یکی از پست‌های مهم به‌شمار می‌آمد. در تاریخ اسلام نیز می‌خوانیم که سقایت و مهمانداری حاجیان با پسران عبدمناف، نیای سوم پیامبر بود و این منصب تا ظهور

۱- ترجمه و شرح غررالحکم و درر الکلم آمدی موضوعی ، سید هاشم رسولی محلاتی، ج۱، ص۶۱.

ص:۳۸

اسلام در اختیار آنان باقی ماند.(۱)

هر چند مشکل آب تا حدود زیادی در سال‌های اخیر حل شده، امّا مصرف زیاد آن هنوز مشکل‌آفرین است؛ زیرا مصرف آب هتل‌های مکه و مدینه، همین‌طور خیمه‌های عرفات و منا به‌وسیلهٔ تانکرهای آب تأمین می‌شود و معمولاً به اندازه کافی آب موجود نیست و از طرفی، مصرف بی‌رویهٔ آن موجب قطع مکرر آب می‌شود. از این رو به زائران محترم توصیه می‌شود با صرفه‌جویی در مصرف آب، به‌ویژه با پرهیز از وسواس در وضو، غسل، شستن لباس‌ها و. . .، به همسفران خود کمک کنند.

در این صورت هم به وظیفهٔ شرعی خود عمل کرده و هم برای دیگران مشکل ایجاد نکرده‌اند.

ح) رفع مشکلات مالی همسفران

گاهی در سفر حج برای برخی از زائران و همراهان مشکلات مالی پیش می‌آید؛ برای مثال ممکن است پول کمی همراه خود آورده باشند یا پولشان گم یا سرقت شود. در این وضعیت شایسته است همراهان و همسفران زائر او را دلداری داده و کمک کنند؛ به‌ویژه این گونه

۱- ر. ک: فروغ ابدیت، جعفر سبحانی، ج۱، ص ۱۳۸۰.

ص:۳۹

مشکلات برای زائران سالمند به دلایل گوناگون، از جمله فراموش کاری، حواس‌پرتی و بیماری، بیشتر پیش می‌آید.

قابل توجه اینکه رفع مشکلات همسفران به اندازه‌ای ارزشمند است که امام صادق (ع) آن را بهتر از طوافِ واجب می‌داند. «اَبان بن تَغلِبْ» گوید:

با امام صادق (ع) در حال انجام طواف بودم که یکی از همراهان با اشاره از من خواست تا برای انجام کاری پیش او بروم؛ ولی من دوست نمی‌داشتم توفیق طواف با امام صادق (ع) را از دست بدهم. امّا آن دوست باز در همان حال طواف به من اشاره کرد. امام‌صادق (ع) او را دید، فرمود: «ابان این مرد تو را می‌خواهد؟» گفتم: «آری» . فرمود: «او کیست؟» گفتم: «مردی از اصحاب و یاران ماست» . حضرت فرمود: «آیا با تو هم‌عقیده و هم‌مذهب است؟» گفتم: «آری» . حضرت فرمود: «نزد او برو» . گفتم: «طواف را قطع کنم؟» فرمود: «آری» . پرسیدم: «اگرچه طواف واجب باشد؟» فرمود: «آری» .

با او رفتم و پس از انجام کار وی، نزد آن حضرت بازگشتم. سپس به ایشان عرض کردم: «مرا از حقی که مؤمن به گردن مؤمن دیگر دارد با خبر ساز» . حضرت فرمود: «آن را واگذار و

ص:۴۰

پاسخش را نخواه» . گفتم: «فدای شما شوم، پاسخ آن را خواهانم» و پیوسته اصرار کردم. آن‌گاه فرمود: «ای ابان! تا آنجا حق دارد که نیمی از مالت را به او بدهی!» سپس به من نگریست و عکس‌العمل مرا در برابر آن مشاهده کرد. فرمود: «ای ابان! آیا نمی‌دانی که خداوند عزّوجلّ از آنها این‌گونه یاد کرده که دیگران را بر خود مقدم می‌دارند؟»(۱)گفتم: «آری فدایت شوم» .

فرمود: «پس اگر تو مالت را با او قسمت کنی، او را بر خود مقدم نداشتی، بلکه او را با خود برابر داشتی. همانا وقتی او را بر خود مقدم داشته‌ای که آن نیمه‌ای که برای خود نگاه داشته‌ای را هم به او دهی» .(۲)

ط) همکاری در حفظ اسرار و لغزش‌های یکدیگر

در سفرهای زیارتی به ویژه سفر حج تمتع و عمره مفرده، وضعیت به‌گونه‌ای است که افراد مختلف با سلیقه‌ها و رفتارهای گوناگون کنار هم جمع شده، چندین روز با هم زندگی می‌کنند و پس از آن با خاطره‌هایی تلخ و شیرین از هم جدا می‌شوند. ممکن است بخشی از این

۱- ر. ک: حشر: ۹.

۲- اصول کافی، ج۳، صص ۲۵۰ و ۲۵۱.

ص:۴۱

خاطره‌ها مربوط به لغزش‌های برخی دیگر باشد. اگرچه در طول سفر، فرد مسلمان می‌تواند با تذکر، فرد خطاکار را ارشاد کند، اما پس از طی دوره سفر، حق ندارند خطاها را برای دیگران بازگو کند؛ زیرا همسفران باید در حفظ اسرار هم کوشا باشند. هر کس به دنبال کشف اسرار و خطاهای دیگران باشد، ایشان را به درگیری و مقابله دعوت کرده است و این، با فلسفه اسلام و حج که مسلمانان را به وحدت و نیکی دعوت می‌کند، سازگار نیست. از سوی دیگر از نشانه‌های جوانمردی در سفر، حفظ اسرار همسفران است؛ چنان‌که امام صادق (ع) می‌فرماید:

مِنَ الْمُرُوءَةِ فِی السَّفَرِ. . . کِتْمَانُکَ عَلَی الْقَوْمِ أَمْرَهُمْ بَعْدَ مُفَارَقَتِکَ إِیَّاهُم.(۱)

از نشانه‌های مردانگی در سفر. . . پنهان‌کردن اسرار و عیوب همسفران پس از جدا شدن از آنهاست.

۲. همکاری با مسئولان کاروان

اشاره

شایسته است زائران گرامی با مسئولان کاروان‌ها نهایت همکاری را داشته باشند؛ جلوه‌های این همکاری می‌تواند، در موارد زیر نمود پیدا کند.

۱- مکارم الاخلاق، ص۲۵۴.

ص:۴۲

الف) حضور به موقع در جلسات آموزشی و توجیهی

مسئولان کاروان‌ها قبل و بعد از اعزام زائران به حج تمتع یا عمره مفرده، روزانه جلساتی درباره حج و مناسک آن برگزار می کنند. زائران محترم با حضور به موقع در این جلسات بهترین همکاری را با مسئولان دارند؛ به‌ویژه در مدینه و مکه نیز هنگام برگزاری این جلسات، نباید زائر به استراحت بپردازد یا رهسپار خیابان و بازار شود و فرصت‌های یادگیری مسائل و احکام را از دست بدهد. بی‌شک آگاهی بیشتر درباره مسائل حج و زیارت یا مقررات و شئونات کشور عربستان سبب خواهد شد، زائران بهتر و راحت‌تر موسم حج را به اتمام برسانند و برای خود و مسئولان کاروان مشکلات کمتری ایجاد کنند.

ب) همکاری در اجرای برنامه‌ها

برنامه‌هایی که در مکه و مدینه اجرا می‌شود، بیشتر شامل رفتن به اماکن متبرکه، قرائت قرآن، دعا و زیارت‌نامه در مسجدالنبی و مسجدالحرام، خرید از بازار و. . . است. زائران گرامی باید از تک‌روی بپرهیزند، با حضور به‌موقع در جمع، ضمن اینکه به حفظ نظم و آرامش کاروان کمک می کنند، در اجرای برنامه‌ها نیز همکاری لازم را داشته باشند. کمک در توزیع آب، مواد

ص:۴۳

غذایی، اطلاع‌رسانی، حمل پرچم و بلندگو، کمک به مدیر و معاون کاروان از جملهٔ این همکاری‌هاست.

ج) هماهنگی با مسئولان کاروان برای رفتن به مکان‌های مذهبی و تاریخی

مسئولان کاروان گاهی به دلیل مراعات حال زائران سالمند و بیمار یا دشواری راه برخی مکان‌های تاریخی، مانند غارهای ثور و حرا، و گاهی به دلیل حساسیت‌هایی که دولت عربستان به برخی از این مکان‌ها دارد، مانند: مسجد شیعیان، از بردن زائران به این مکان‌ها خودداری می‌کنند. ولی بارها دیده شده برخی زائران، به‌ویژه زائران جوان، بدون هماهنگی با مسئولان، تنهایی به این مکان‌ها می‌روند و موجب نگرانی دیگران می‌شوند. زائران باید در این‌گونه موارد به توصیه مسئولان توجه کنند و اگر برای بازدید از این‌گونه مکان‌ها اصرار دارند، با هماهنگی قبلی و به‌طور گروهی به این اماکن مشرف شوند تا بتوانند در صورت وقوع مشکل، همدیگر را یاری کنند.

د) انجام وظایف محوّله

معمولاً ـ مسئولان در سفرها به افراد توانمند، مسئولیت‌هایی می‌دهند، از قبیل انجام تبلیغات دینی، برگزاری مسابقه‌های فرهنگی، کمک و مراقبت از زائران

ص:۴۴

سالمند، پاسخ گویی به تلفن هموطنان و. . . بنابراین بهتر است زائران از قبل، آمادگی لازم را برای پذیرش این گونه مسئولیت‌ها داشته باشند و افتخار خدمتگزاری به زائران را کسب کنند.

۳. همکاری با مسئولان هتل و خدمه

اشاره

نوع دیگر تعاون در حج و عمره، همکاری با مسئولان هتل است. این همکاری‌ها می‌تواند به شرح ذیل انجام پذیرد.

الف) حضور به موقع در برنامهٔ غذایی

در موسم حج غذا در آشپزخانه مرکزی تهیه می‌شود و سپس با دستگاهی به نام «هیتر» به هتل منتقل می‌شود. این دستگاه باید هرچه سریع‌تر بـه آشپزخانه مرکزی برگردانـده شـود. از طرفی مسئولان پـذیرایی برای تهیه وعـده غـذایی بعـد و نگه‌داری مـواد غـذایی، وسیله‌ای جز این دستگاه ندارنـد و به دلیل بالا بودن دما در عربستان و امکان فاسدشـدن غـذا، حق ندارند غذا را بیرون از دستگاه نگهـداری کننـد. از طرف دیگر، مسئولان نظافت هتل نیز بایـد به موقع سالن پـذیرایی را نظافت و سرویس‌ها را روی میزها بچینند. حتی گاهی ممکن است پس از صرف غذا، برنامه‌های مناسبتی یا مراسم دعا در سالن غذاخوری

ص:۴۵

برگزار شود. بنابراین، هرگونه تأخیر در برنامهٔ غذایی، موجب ایجاد مشکل در خواب و استراحت مسئولان هتل، خدمه و امر خدمت‌رسانی به زائران می‌شود. از این رو، حضور به موقع در برنامه غذایی کمک شایانی به مسئولان هتل می‌کند.

ب) کمک به خدمه در منا و عرفات

اگرچه در دورهٔ اقامت زائران در منا و عرفات، وظیفهٔ تدارک کاروان‌های زوار با خدمهٔ ویژه است، ولی اگر زائر بتواند، در این خدمت ارزشمند سهمی داشته باشد، بسیار ستوده است؛ زیرا خدمهٔ محترم از تراکم کار خسته می‌شوند و کمک کردن در جمع‌آوری و حمل وسایل، تمیز کردن محل‌های اسکان، توزیع غذا و جمع‌آوری ظروف، می‌تواند کمک روحی و جسمی زیادی به آنان باشد.

ج) یاری مسئولان و خدمهٔ هتل در برنامه‌های مناسبتی

برنامه‌های مناسبتی که بیشتر در اعیاد و مناسبت‌های دیگر اجرا می‌شود، وقت و انرژی زیادی از خدمه و مسئولان هتل می‌گیرد. از این رو، خداپسندانه است که زائران توانمند هر اندازه که می‌توانند، به خدمه و مسئولان هتل کمک کنند.

ص:۴۶

د) پرهیز از ذخیره‌سازی مواد غذایی

زائران در طول سفر کمبود مواد غذایی ندارند و به اندازه کافی در اختیارشان قرار داده می‌شود. ولی بارها دیده شده، برخی با مراجعه به عوامل هتل مواد غذایی طلب کرده، آن را ذخیره می‌کنند. آنان نیز برای اینکه زائران رنجیده‌خاطر نشوند، به درخواست آنان پاسخ مثبت می‌دهند. گاهی هم زائران دور از چشم خدمه، از سرویس‌های چیده شده در سالن‌ها استفاده می‌کنند. بی‌شک این مسئله ناپسند است و زحمت عوامل هتل را در چینش دوباره کاستی‌ها دوچندان می‌کند. از سوی دیگر پس از عزیمت زائران، خدمه مجبور می‌شوند انبوهی از مواد غذایی، مانند نوشابه، دوغ، آبمیوه، شیر، کره، پنیر، مربا، قند و. . . را از اتاق‌ها جمع‌آوری و به انبار انتقال دهند که کار طاقت‌فرسایی است. گاهی هم به دلیل عدم نگهداری مناسب، این مواد غذایی فاسد شده، از نظر بهداشتی قابل استفاده نیستند.

ه) احترام به خدمه و انتظار از آنان در حد توان

عوامل و خدمه ایرانی هتل، همگی افراد با شخصیتی هستند که سازمان حج و زیارت آنان را گزینش کرده است. این عزیزان در زندگی عادی خود در وطن از پایگاه اجتماعی والایی برخوردارند. بسیاری از آنان دارای

ص:۴۷

مشاغل رسمی و مناصب اجتماعی هستند. در میان آنان، کارمند، فرهنگی، مهندس، پزشک و. . . دیده می‌شود. از زائران انتظار می‌رود همکاری لازم را با ایشان داشته، به آنان به دیدهٔ پیش‌خدمت یا گارسون ننگرند. آنان این مسئولیت را نه برای مزد، بلکه به عشق زیارت و خدمت پذیرفته‌اند.

همچنین آنان هر آنچه در اختیارشان نهاده شود، در اختیار زائران قرار می‌دهند. ازاین‌رو در حد توان و اختیاراتی که دارند باید از آنها انتظار خدمت‌رسانی داشت. ولی گاهی زائران به دلیل ناآگاهی، رفتار مناسبی با آن بزرگواران ندارند؛ فراموش نکنیم که:

طواف کعبه عشق از کسی درست آید که دیده زمزم او گشت و دل مقام خلیل(۱)

و) کنترل و مراقبت از فرزندان و سالمندان

گاهی سرپرست برخی خانواده‌ها، افراد سالمند یا کودکان را در اتاق‌های جداگانه می‌گذارند و کمتر بر کار آنها نظارت می‌کنند. این گونه موارد مشکلات زیادی برای عوامل هتل ایجاد می‌کند؛ زیرا به‌طور معمول کودکان سرو صدا می‌کنند، از پله‌های برقی یا آسانسورها

۱- اخلاق و آداب در حج و زیارت، محمدتقی رهبر، ص۲۷.

ص:۴۸

مدام بالا و پایین می‌روند، مزاحم استراحت دیگران شده، در برخی موارد هم خود دچار مشکل می‌شوند.

همچنین سالمندانی که در اتاق‌ها تنها می‌مانند، به دلیل ناآشنایی با محیط و ندانستن روش استفاده از حمام و سرویس‌ها که بیشتر فرنگی است، دچار مشکل می‌شوند یا هنگام تنهایی بی‌تابی می‌کنند. همهٔ این موارد برای مسئولان و خدمهٔ هتل دردسرساز است و فرصت آنها را می‌گیرد و مانع از خدمت‌رسانی به زائران می‌شود. ازاین‌رو، مراقبت از کودکان و سالمندان در هتل، خود نوعی کمک و تعاون به مسئولان و خدمهٔ هتل است.

۴. تعاون با زائران دیگر کشورها

اشاره

تعاون با زائران دیگر مذاهب و کشورها از جلوه‌های دیگر همکاری، و مایه اتحاد و انسجام اسلامی است. جلوه‌های این همکاری می‌تواند به شرح ذیل باشد:

الف) کمک به حل مشکلات آنان در حد امکان

کمک به هم‌نوعان از رفتارهای اخلاقی پسندیده در شریعت ماست. در سیرهٔ عملی معصومین (علیهم السلام) آمده است که آن بزرگواران در حل مشکلات مسافران از هیچ کمکی دریغ نمی‌کردند و برای آنان مهم نبود که اهل کدام منطقه یا فرقه‌اند. «مصادف» ، یکی از یاران

ص:۴۹

امام‌صادق (ع) می گوید:

روزی با امام صادق، فاصله بین مکه و مدینه را می‌پیمودیم. در یکی از منزل‌ها با مردی برخورد کردیم که از درد به خود می‌پیچید. امام (ع) فرمود: «چه خوب است به سراغ آن مرد برویم. گویا تشنه است» . هنگامی که به او نزدیک شدیم، دریافتیم مسیحی است! امام فرمود: «آیا تشنه‌ای؟» مرد گفت: «آری» .

به اشاره امام (ع) او را آب نوشاندم و در بین راه به امام عرض کردم: «آن مرد نصرانی بود. آیا به نصرانی هم صدقه بدهیم و او را یاری نماییم؟» حضرت فرمودند: «آری در صورتی که در چنین حالی باشد» .(۱)

ب) مراعات زائران در آمد و شد و انجام مناسک

امام صادق (ع) دربارهٔ حفظ آرامش در مناسک حج می‌فرماید:

. . . با مردم همراهی بکن و از خدا آمرزش طلب و از تند رفتن، مانند بسیاری از عامه مردم بپرهیز؛ چرا که حج تند راندن و کُند راندن نیست. از خدا بهراسید و به نحو شایسته حرکت کنید. ضعیفی را

۱- ر. ك: وسایل الشیعه، ج۶، ص۲۸۵.

ص:۵۰

پایمال نکنید و مسلمانی را تنه نزنید که

پیامبرخدا (ص) خود با آرامش عمل می‌کردند و می‌فرمودند: «بر شما باد آرامش و وقار» .(۱)

بسیار دیده شده است که زائرانی که برای نخستین بار به سفر حج یا عمره اعزام شده‌اند، به دلیل ناآگاهی با حالت شتاب‌زدگی و هول و هراس به انجام اعمال و مناسک حج می‌پردازند؛ به همین دلیل با بی‌اعتنایی به اعمال دیگران، با هُل دادن و تنه زدن یا جدال و نزاع کردن، موجب به هم خوردن اعمال خود و دیگران می‌شوند.

همچنین بارها دیده شده است، هنگام سوار شدن بر اتوبوس، به دلیل گرمی هوا و ازدحام جمعیت، مراعات حال زائران دیگر را نمی‌کنند و آن را به حساب زرنگی و توانمندی خود می‌گذارند؛ این رفتارها دور از شأن زائر است. از سوی دیگر، با روح و فلسفه حج و عمره سازگار نیست؛ چنان‌که خداوند در قرآن می‌فرماید:

فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَلاجِدالَ فِي الْحَجِّ (بقره: ۱۹۷)

کسانی که (با بستن احرام) در این ماه‌ها حج را بر خود فرض کرده‌اند [باید بدانند که] در حج، آمیزش جنسی و گناه و جدال، روا نیست.

۱- تهذیب الاحکام، محمد بن حسن طوسی، ج۵، صص ۱۸۷ و ۱۸۸.

ص:۵۱

۵. یاری‌رسانی مذهب با اعمال شایسته

زائران ایرانی، سفیران مذهب تشیع و انقلاب اسلامی در سرزمین وحی هستند. مسلمانان حاضر در موسم حج یا عمره، ویژگی‌های تشیع را در رفتار و کردار ایرانیان جست‌وجو می‌کنند. ازاین‌رو رفتار زائران ایرانی باید به‌گونه‌ای باشد که باعث زینت مذهب و افزایش منزلت شیعه و خشنودی اهل بیت (علیهم السلام) گردد.

خوشبختانه در این زمینه سیرهٔ اهل بیت (علیهم السلام) ، وظیفه را مشخص کرده است؛ چنان‌که امام صادق (ع) در سفارش به یکی از یاران خود می‌فرماید:

سلام مرا به کسانی که فرمانبردار ما هستند و به سخن ما گوش می‌دهند، برسان و بگو: «. . . هرگاه مردی از شما در دین خود اهل ورع و پرهیزکاری بود و سخن راست گفت و ادای امانت کرد و با مردم حُسن خُلق داشت، گویند او جعفری است و این مرا شادمان می‌کند و گویند این ادب و تربیت جعفر است و اگر جز این باشد، بَلا و ننگ آن دامن مرا خواهد گرفت و گویند این ادب و تربیت جعفر است! به خدا سوگند پدرم برای من روایت کرد از مردی که در میان قبیله‌ای به سر می‌برد و از شیعیان علی (ع) بود. آن مرد زیور و زینت قبیلهٔ خود بود. از همهٔ آنها بهتر امانتداری می‌کرد و در

ص:۵۲

پرداخت حقوق جدّیت بیشتری داشت و از همه راستگوتر بود. مردم ودایع و وصایای خود را نزد او می‌سپردند و او را ضرب‌المثل امانت‌داری و راستگویی می‌دانستند» .(۱)

آنچه می‌تواند در این راستا زینت مذهب باشد، حفظ شئونات مذهبی خود، احترام به شئونات مذهبی دیگران و حفظ کرامت شیعه و نظام جمهوری اسلامی ایران است.

۱- اصول کافی، ج۲، ص۶۳۶.

ص:۵۳

فصل سوم آثار همیاری و تعاون در حج و زیارت

اشاره

به یقین همیاری و تعاون پیامدهای مثبت زیادی دارد که مهم‌ترین آنها عبارت است از:

۱. تسهیل و تسریع انجام امور

«آلبرز»(۱)، یکی از کارشناسان علوم اجتماعی دربارهٔ تأثیر تعاون و همیاری می‌نویسد:

همکاری توانایی انسان را چندین برابر می‌کند. کاری را که یک نفر نمی‌تواند انجام دهد، دو نفر انجام خواهند داد و کاری که توسط یک نفر عملی می‌باشد، دو نفر بهتر و ساده‌تر عملی خواهند کرد.(۲)

۱- Albarz

۲- مبانی تعاون، حمید انصاری، ص۴.

ص:۵۴

به‌طور مسلم این گفته آلبرز درباره یک سازمان نیز می‌تواند صادق باشد. وقتی افراد یک سازمان به این باور برسند که برای نیل به اهداف سازمانی، تعاون، آسان‌ترین و با صرفه‌ترین راه است، می‌توانند با این روش بسیاری از مشکلات سازمانی را حل کنند.
اگر سازمان حج و زیارت هم برای کاهش مشکلات تراکم زائران حج، رفع مشکل خدمت‌رسانی به زائران، حل مشکلات ستادی خود و. . . از روش همیاری بهره‌گیرد، به‌طور قطع با انتقال بخشی از مسئولیت‌های حج و زیارت به زائران توانمند و کوشا، نه تنها به روند انجام امور کاروان‌های حج و زیارت و ستادها تسهیل و تسریع خواهد بخشید، بلکه مشکل بسیاری از زائران نیازمند نیز برطرف خواهد شد.

۲. ایجاد محبت و نوع‌دوستی

گسترش فرهنگ تعاون و همیاری در حج و زیارت، به دلیل فضای معنوی حاکم بر آن می‌تواند باعث افزایش مهر و محبت میان همسفران شود. همچنین به دلیل اینکه «در محتوای تعاون، همکاری، همیاری و خصلت جمعی و روابط متقابل نهفته است و کنش و واکنش متقابل در جهت کمک و حمایت متقابل به روشنی دیده می‌شود، می‌تواند موجب ارتباط افراد یک جامعه و پیدایش روحیهٔ برادری و

ص:۵۵

نوع‌دوستی در بین آنها شود و از تفرق و تقابل، خودخواهی و خودپرستی و بی‌توجهی به مسائل و منافع دیگران، بکاهد» .(۱)

در واقع گسترش همیاری‌ها در حج، توانایی آن را دارد که تنگ‌نظری‌ها، رقابت‌های ناسالم و گرایش به قومیت و انحصارطلبی را به کمترین حد ممکن برساند. شهید ثانی (رحمه الله) در این باره می‌فرماید:

تأکید بر ایجاد اُلفت و دوستی میان مؤمنان در احادیث، ناشی از این‌واقعیت است که تدابیر امور زندگی موقوف بر تشکیل جامعه و تعاون و همکاری افراد است. تعاون و همکاری افراد جامعه هنگامی پدید می‌آید که در آنان کینه و حسد و عداوت وجود نداشته باشد و از رذایلی مانند غیبت به دور باشند. این نکته بیانگر تأثیر متقابل تعاون بر بسیاری از فضایل اخلاقی در جامعه و تأثیر نامطلوب رذایل اخلاقی بر پیوند همکاری و تعاون است.(۲)

۳. برخورداری از پاداش الهی

از آنجا که نوع همکاری در امور حج و زیارت اخلاقی است، بهره‌برداری از آن نیز همسو با اهداف معنوی خواهد بود و افراد پاداش خود را از خداوند

۱- مبانی تعاون، ص۱.

۲- دانشنامهٔ جهان اسلام، غلامعلی حداد عادل، ج۷، ص۴۸۸.

ص:۵۶

دریافت خواهند کرد؛ چنان‌که رسول خدا (ص) می‌فرماید:

اِنَّ الله تَعالی لا یَظْلِمُ الْمُؤمِنَ حَسَنةً یُعطی عَلیْها فِی الدُّنیا و یُثابُ عَلَیْها فِی الآخرَةِ.(۱)

خداوند هیچ یک از کارهای نیک مؤمن را از قلم نمی‌اندازد و در دنیا و آخرت پاداش آن را می‌دهد.

۴-بهترین استفاده از فرصت حج و عمره

سفر حج و عمره جاذبه‌های خاص خود را دارد. عده‌ای به‌سوی مکان‌ها و یادمان‌های مقدس کشیده می‌شوند و برخی در پی امکانات و تغذیه مناسب هتل‌ها یا گردش و خرید در بازارهای مکه و مدینه می‌روند و فرصتی را که خداوند پس از سال‌ها انتظار، در اختیارشان قرار داده است، به هدر می‌دهند. به جای بهره‌برداری از این سفر الهی، چند روزی را در کوچه و بازارهای مکه و مدینه پرسه می‌زنند، بر سفرهٔ آماده می‌نشینند و احتمالاً با کوله‌باری از اجناس کمپانی‌های خارجی به وطن باز می گردند بدون اینکه توشه‌ای برای آخرت خود اندوخته یا فهم و درکی از این سفر الهی داشته باشند.

امّا در این میان هم کسانی هستند که افزون بر بهره‌برداری مناسب از جاذبه‌های معنوی حج و عمره، با

۱- نهج الفصاحه موضوعی ، ص۶۳۹.

ص:۵۷

خدمت‌رسانی به زائران، بیشترین بهره‌برداری را از فضای معنوی حج می‌برند. رسول خدا (ص) فرموده است:

مَنْ قَضی لِاَخیهِ الْمُسْلِمِ حاجَةً کانَ لَهُ مِنَ الاَجْرِ کَمَنْ حَجَّ وَ اعْتَمَرَ.(۱)

هر که حاجت برادر مسلمان خویش برآرد، چنان است که حج کرده و عمره گذاشته باشد.

در حقیقت خدمتگزاران ثواب دو حج و عمره می‌برند. یکی ثواب سفر حج یا عمره و دیگری ثواب خدمت به دیگران.

همچنین می‌فرماید:

الحُجّاجُ معاونونَ، وَ نَفَقاتُهمُ مُخْلَفةٌ واللهُ لایُضیعُ أجرَ المُحسنینَ.(۲)

حج گزاران، مددکاران یکدیگرند، آنچه خرج می کنند عوض داده شوند و خدا پاداش نیکوکاران را ضایع نمی کند.

۵. تقویت روحیهٔ مسئولیت‌پذیری در جامعه

زائران با مشاهدهٔ رفتار مسئولیت‌پذیرانه افراد خدمتگزار که با اخلاصی تمام و بدون کمترین چشم‌داشتی، در رفع مشکلات دیگران می کوشند، این نکته را می‌آموزند که

۱- نهج الفصاحه رهنمای انسانیت ، ص۱۹۴.

۲- الاحتجاج، ابی‌منصور طبرسی، ص۶۵.

ص:۵۸

در کنار زندگی فردی و اجتماعی خویش، نباید درباره سرنوشت دیگران غافل و بی‌تفاوت بود.

۶. ترویج روحیهٔ خیر و نیکی با رفع مشکلات همدیگر

بی‌شک حج فرصت مغتنمی است تا زائران نیازهای خود را با هم در میان بگذارند و در پرتو اصل تعاون اسلامی، از یکدیگر طلب کمک نمایند. به‌طور قطع با کمک افراد نیکوکار، نه تنها کاستی‌ها جبران می‌شود، بلکه خیر و نیکی نیز افزایش می‌یابد و خودخواهی به دگرخواهی تبدیل می‌شود.

همچنین در شعاع بزرگ‌تر، حج فرصتی فراهم می‌آورد تا مسلمانان درباره رفع مشکلات جهان اسلام چاره‌اندیشی کنند؛ چنان‌که امام صادق (ع) یکی از اهداف حج را چاره‌جویی برای رفع مشکلات مسلمانان می‌داند و می‌فرماید: «. . . تا خواسته‌های مردم اطراف و بلاد مختلف بر اثر گردهمایی در جاهایی که وسیله تجمع فراهم می‌گردد، بررسی و حل و فصل شود» .(۱)

۷. ایجاد خاطره‌ای خوش از سفر

سفر به یادماندنی حج و عمره، با تمام تلخی‌ها و

۱- وسایل الشیعه، ج۸، ص۷.

ص:۵۹

شیرینی‌هایش، تمام می‌شود. زائران با خوشحالی به سرزمین‌های خود برمی‌گردند. ولی انس و علاقه‌ای که میان برادران و خواهران دینی در نتیجهٔ اصل «تعاون» به یکدیگر حاصل می‌شود، از خاطرات شیرین سفر است که هیچ گاه فراموش نمی‌شود. انسان قدرشناس همواره به یاد انسان‌های نیکوکاری خواهد بود که او را در این سفر یاری کردند و خاطره‌ای خوش از سفر برایش فراهم نمودند. همیشه در حق آنها دعای خیر خواهد کرد؛ هرچند نیکوکاران خوبی‌های خود را زود فراموش می‌کنند.

۸. امیدواری به دریافت کمک

کسی که به دیگران کمک می‌کند، هنگام نیاز به یاری دیگران امیدوار است. کسانی که دیگران را یاری نمی‌کنند، نباید انتظار یاری داشته باشند؛ چون معنای تعاون، «کمک متقابل و مددکاری با هم است» .(۱)

امام علی (ع) در این باره می‌فرماید:

«کَما تُعینُ تُعانُ»(۲)؛ «همان‌گونه که یاری دهی، یاری شوی» .

همچنین می‌فرماید:

«مَنْ لَم یُنْجِدْ لَمْ یُنجَدْ» (۳)؛ «کسی که یاری نکند، یاری نشود» .

۱- سیر تحول تعاونی در ایران و جهان، غلامرضا سلیم، ص۱.

۲- ترجمه و شرح غرر الحکم و درر الکلم آمدی موضوعی ، ج۲، ص۲۲۴.

۳- همان.

ص:۶۰

حضرت در جای دیگر می‌فرماید: «

نِعْمَ العَوْنُ

المُظاهَرَةُ »(۱)؛ «کمک‌کردن به یکدیگر یاور [پشت‌گرمی] خوبی است» .

البته ممکن است از سوی یاری شونـده، امـدادی انجام نشود، ولی انسان می‌توانـد به اندازهٔ کمک خود، از خدای متعال انتظار یاری داشته باشد. امام علی (ع) می‌فرماید:

«اَلْمَعُونَةُ تَنْزِلُ مِنَ اللهِ عَلی قَدرِ الْمَؤونَةِ»(۲)؛ «یاری خدای تعالی به اندازهٔ خرج و هزینه فرود آید» .

۹. یافتن دوستان جدید

تعاون در حج سرآغازی برای اُلفت بیشتر به هم است و گاه این الفت پس از سفر به دوستی و حتی پیوند خویشاوندی می‌انجامد. رسول خدا (ص) می‌فرماید:

وَ لَوِ اجْتَمَعْتُمْ عَلَی الْبِرِّ لَتَحابَبْتُمْ .(۳)

اگر همهٔ شما در راه نیکوکاری به هم بپیوندید، دوستدار یکدیگر خواهید شد.

۱- ترجمه و شرح غرر الحکم و درر الکلم آمدی موضوعی ، ج۲، ص۲۲۴.

۲- همان، ص۲۲۳.

۳- مجموعه ورام، ابو الحسین ورام ابن ابی‌فراس المالکی، ج۱، ص۱۳۴.

ص:۶۱

فصل چهارم موانع گسترش فرهنگ تعاون در حج و زیارت

اشاره

در راه ترویج و گسترش فرهنگ تعاون و همکاری در حج و زیارت، موانع متعددی وجود دارد که مهم‌ترین آنها عبارت است از:

۱. تنگ‌نظری

یکی از موانع گسترش فرهنگ تعاون در حج و زیارت، وجود تنگ‌نظری میان برخی زائران است. متأسفانه گاه دیده می‌شود که این خصلت زشت، بر فرد یا گروه حاکم می‌شود؛ به‌گونه‌ای که امکانات و وسیله نقلیه را از آن خود می‌دانند. این گونه افراد تنها به راحتی خود می‌اندیشند و در یاری دیگران بخیل و بی‌تفاوت هستند.

اسلام همهٔ افراد اجتماع را با زنجیر مصالح و منافع

ص:۶۲

مشترک، به یکدیگر متصل می‌سازد و در دل و جان آنان، حس همکاری، تعاون و احساس مسئولیت همگانی را تقویت می‌سازد؛ به گونه‌ای که هیچ فرد بی‌مسئولیتی وجود ندارد؛ چنان‌که رسول گرامی اسلام (ص) می‌فرماید:

همهٔ شما به مثابه چوپان و گله‌دار هستید و همهٔ شما از گلهٔ خود مسئولید. پیشوا مسئول ملّت، مرد مسئول خانواده، زن مسئول خانه، خادم و کارگر مسئول مال و کار است.(۱)

بنابراین، زائران باید در طول سفر از فردگرایی بپرهیزند؛ زیرا همهٔ زائران، مهمان خدا بوده و رفتارشان در محضر اوست.

۲. تکبرّ بی‌جا

تکبر بی‌جا نیز از اخلاق نامناسبی است که مانعی بزرگ فرا روی گسترش فرهنگ تعاون در حج و زیارت است؛ چون شیطان همواره در تلاش است به شکل‌های گوناگون، انسان را از دست‌یابی به خیر و نیکی باز دارد. به همین دلیل، ممکن است در انسان این وسوسه را ایجاد کند که اگر نزد دیگران برود و با آنها همکاری کند، حقیر و کوچک می‌شود. در حالی که حاجی باید در طول

۱- مجموعهٔ ورام، ج ۱، ص ۶.

ص:۶۳

سفر حج ابراهیم‌وار، وسوسه‌های شیطانی را از خود دور کند و با خودشکنی و پرهیز از تکبر، به هم‌نوعان خدمت کند و فراموش نکند که شیطان خود به دلیل تکبر از درگاه خدا رانده شد.

در این راستا، رفتار معصومین (علیهم السلام) ، چنان‌که در مباحث قبلی گذشت الگوی خوبی برای هر زائر است.

۳. فخرفروشی

متأسفانه در سال‌های اخیر، حج برای عده‌ای عامل بزرگی، فخرفروشی و راهی برای کسب اعتبار اجتماعی شده است. فخر فروشان نه تنها به فکر یاری دیگران نیستند، بلکه عرصه را برای کسانی که سال‌ها در انتظار تشرف‌اند نیز تنگ می‌کنند. این گروه نه در پی برآوردن خواسته پروردگار، که تسلیم قلب کوچک و هوا و هوس خویش‌اند و به‌جای اینکه از حج درس همیاری، همدردی و تعاون بیاموزند، به دنبال خودنمایی و فخرفروشی‌اند و با رفتارشان افراد کم‌توان را تحقیر می‌کنند.

البته گاه ممکن است رفتاری از زائری سربزند که با نیت کمک به زائران و خشنودی خدا باشد، ولی چون ناخواسته، باعث ایجاد چشم و هم‌چشمی یا شائبه فخرفروشی و خودنمایی می‌شود، باید از انجام دادن

ص:۶۴

آن پرهیز کرد. شخصی به نام «حسین بن ابی العلاء» می گوید:

همراه بـا بیست و چنـد نفر مرد به طرف مکه حرکت کردیم. در میـان راه، در هر منزلی گوسـفندی برای آنـان قربانی می کردم. پس زمانی که به محضـر امام صادق (ع) شـرفیاب شدم، آن حضـرت خطاب به من فرمود: «ای حسـین، مؤمنان را خوار و ذلیل می کنی؟» گفتـم: «از چنیـن کـاری به خداونـد پنـاه می‌برم!» حضـرت فرمـود: «به من خـبر رسـیده است که در هر منزلی برای آنـان گوسـفندی کشـته‌ای!» گفتم: «قصـدی جز خدا نداشـتم» . حضـرت فرمود: «آیا ندانستی که در میان همراهان تو کسانی هسـتند که دوست دارند ماننـد تو عمـل کننـد لیکن به دلیـل نداشـتن توانـایی مـالی، نمی‌تواننـد و در نتیجه احساس کوچکی و حقارت می کننـد؟» گفتم: «از خداوند طلب مغفرت می کنم و از این پس چنین نخواهم کرد» .(۱)

۴. راحت‌طلبی

یکی دیگر از آفات سفرهای زیارتی، که بازدارنده از همکاری و تعاون است، راحت‌طلبی و تن آسایی است.

۱- وسایل الشیعه، ج ۱۱، ص ۴۱۵.

ص:۶۵

انسان راحت‌طلب به‌گونه‌ای رفتار می‌کند که به مسکن بهتر، غذای لذیذتر و کالاهای مرغوب‌تر و ارزان‌تر برسد. باید توجه کرد که وجود امکانات و غذای مطلوب، در افزایش راحت‌طلبی مؤثر است. چنان‌که در هتل‌های درجه یک رفتارهای راحت‌طلبانه بیشتر مشاهده می‌شود. راحت‌طلبی، هم جلوی فیض حضور بیشتر زائر را در حرمین شریفین می‌گیرد و هم زمینه‌ساز فردگرایی و انزواطلبی می‌شود.

به یقین، تن‌آسایی نه تنها مانع تعاون است، بلکه خدمات‌رسانی دیگران را نیز دچار مشکل می‌کند.

زائران باید بدانند که راحت‌طلبی در شأن زائر ایرانی نیست و نیز نشانهٔ غفلت و پیروی از خواهش‌های نفسانی و شیطانی است.

بی‌جهت نیست که حضرت مسیح (ع) به پیروان خود فرمود:

ای بنی‌اسرائیل! غذا زیاد نخورید؛ زیرا هر که فراوان غذا بخورد، زیاد می‌خوابد و هر کس زیاد بخوابد، کمتر نماز گزارد و هر که کمتر نماز بخواند، نامش در شمار غافلان ثبت گردد.(۱)

۱- وسایل الشیعه، ج۲۴، ص۲۴۱.

ص:۶۶

۵. ندانستن آداب سفر

سفر کردن از دیدگاه اسلام، امری پسندیده، و فراوان بدان سفارش شده است. با این حال، اهداف واقعی هر سفر، در گرو رعایت کردن «آداب سفر» است. یکی از آداب مهم سفر، تعاون و همکاری است. روحیه تعاون، هم باعث کاهش مشکلات سفر، و هم زمینه‌ساز همدلی بیشتر میان همراهان می‌شود. رسول خدا (ص) می‌فرماید:

مَنْ أَعَانَ مُؤْمِناً مُسَافِراً فَرَّجَ اللهُ عَنْهُ ثَلاثاً وَ سَبْعِينَ كُرْبَةً وَ أَجَارَهُ فِي الدُّنْيا وَ الآخِرَةِ مِنَ الْغَمِّ وَ الْهَمِّ وَ نَفَّسَ كَرْبَهُ الْعَظِيمَ يَوْمَ يَغَصُّ النَّاسُ بِأَنْفَاسِهِمْ.(۱)

کسی که مسافر با ایمانی را یاری رساند، خداوند هفتاد و سه گرفتاری‌اش را برطرف سازد و در دنیا و آخرت او را از غم و اندوه در پناه خود گیرد و از گرفتاری گران‌بار قیامت که نفس مردم در آن روز بریده می‌شود، رهایی بخشد.

متأسفانه برخی زائران از «آیین سفر» بی‌خبرند و همین امر باعث جایگزین شدن روحیهٔ فردگرایی به جای جمع‌گرایی می‌شود که بی‌شک مشکلات زیادی نیز در پی خواهد داشت.

۱- وسایل الشیعه، ج ۱۱، ص۴۳۷.

ص:۶۷

بنابراین، وظیفهٔ مسئولان کاروان‌هاست که در جلسه‌های آموزشی، زائران محترم را از آداب سفر و اهمیت روحیه تعاون و همکاری آگاه کنند.

۶. بی‌تفاوتی

با اینکه انسان موجودی اجتماعی است و می‌تواند با بهره‌گیری از نیروی فکر و اراده و تعامل با دیگران زندگی بهتری داشته باشد، افرادی هستند که در برقراری ارتباط با دیگران ناتوان و غیر اجتماعی‌اند.

«از نظر جامعه‌شناسی فردی را غیر اجتماعی می‌دانند که از ایجاد روابط اجتماعی با دیگران تنفر داشته باشد. فرد غیر اجتماعی، به جای آنکه بکوشد هویت اجتماعی مناسب خویش را بیابد، برای برقراری ارتباط با دیگران هیچ گامی برنمی‌دارد. او در برابر هر اتفاقی که در جامعه بیفتد، بی‌تفاوت می‌ماند» .(۱)

بی‌شک بی‌تفاوت بودن، مانعی برای تحقق تعاون و همکاری است. بدیهی است، دین اسلام، بی‌تفاوت بودن درباره دیگران را نمی‌پذیرد و آن را نوعی ضدارزش می‌داند؛ زیرا به فرمودهٔ رسول خدا (ص) :

مَثَلُ المُؤمنینَ فی تَوادِّهِمْ وَ تعاطُفِهْم وَ تَراحُمِهِمْ

۱- انسان و زیست اجتماعی. . . ، غلامرضا نور محمدی، ص۱۲۱.

ص:۶۸

كَمَثَلِ الْجَسَدِ اِذَا اشْتَكى مِنْهُ شَیْءٌ تَداعى لَهُ سائرُ الجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَ الحُمَّى.(۱)

مؤمنـان در دوستی و ابراز عـاطفه و رحمت به یکـدیگر، مثلِ یک پیکرنـد؛ هرگاه عضوی از آن دردمنـد شود، دیگر اعضای پیکر با بی‌خوابی و تب با آن عضو هم‌دردی می‌کنند.

از سوی دیگر به فرمودهٔ امام صادق (ع) ، خداوند می‌فرماید:

تمام مردم، خانوادهٔ من هستند و محبوب‌ترین آنان نزد من کسانی هستند که به مردم مهربان‌تر و در [برطرف‌کردن] نیازهای مردم نیز کوشاتر باشند.(۲)

بنـابراین زائر مسـلمان بایـد بدانـد که انسـان سالم آن است که به فکر یاری خانوادهٔ خـدا باشـد تا محبوبیت خود را پیش خالق بیشتر نماید.

۷. امتیازطلبی خواص

از اهداف عمدهٔ حج و عمره، نزدیک‌کردن زندگی انسان‌ها به هم و تقویت روح همدلی و همکاری بین زائران است. پوشیدن لباس یک‌شکل، انجام اعمال یکسان، حرکت جمعی به مشعر و منا، جملگی نشانه‌هایی

۱- مسند احمد بن حنبل، ح ۱۷۶۵۲.

۲- اصول کافی، ج۳، ص۲۸۵.

ص:۶۹

از تلاش‌زائران مسلمان برای هم‌سویی و هماهنگی با هم است.

ولی متأسفانه گاه دیده می‌شود امتیازطلبی عده‌ای، به‌ویژه خواص، مانع از تحقق این مهم می‌شود. آنها نه تنها روح تعاون و همکاری با دیگران را ندارند، بلکه وظایف و مسئولیت‌های خود را به دوش دیگران می‌اندازند.

بی‌شک وقتی خواص که الگوی دیگران هستند، درباره همکاری و تعاون بی‌تفاوت و به‌دنبال امتیازطلبی باشند و هیچ‌گونه مشارکتی در امور نداشته باشند، چگونه از افراد عادی می‌توان انتظار داشت که روحیهٔ تعاون و همکاری را تقویت کنند. معصومین (علیهم السلام) با اینکه در عالی‌ترین رتبه و مقام انسانی قرار داشتند، هیچ‌گاه به خود اجازه نمی‌دادند، کارهایشان را دیگری انجام دهد؛ برای مثال در احوالات حضرت رسول (ص) آمده است:

در سفری همراه کاروانی بود، کاروان در منزلی فرود آمد، اهل کاروان در فکر بودند که خود را به آب برسانند و مقدمات نماز را فراهم کنند. رسول اکرم (ص) بعد از آنکه از شتر خود پیاده شد، به آن سو که آب بود، روان شد. بعد از آنکه مقداری رفت، بدون آنکه با کسی سخنی بگوید،

ص:۷۰

به سوی مرکب خود بازگشت. یاران با تعجب با خود می‌گفتنـد، شایـد رسول خدا (ص) منزلگاه را نپسـندیده، قصد حرکت از آنجا را دارد. تعجب آنان هنگامی زیاد شد که دیدند، همین که به مرکب خویش رسـید، زانوبند را برداشت و زانوهای شتر را بست و دو مرتبه به سوی مقصـد اوّل روان شـد. فریادها از اطراف بلند شد: «ای رسول خدا! چرا ما را فرمان ندادی که این کار را انجام دهیم؟» حضـرت در پاسـخ فرمود: «هرگز در کارهـای خود از دیگران کمـک نخواهیـد و به دیگران اتّکـا نکنیـد، ولو برای یک قطعه چوب مسواک باشد» .(۱)

همچنین در زندگی امام صادق (ع) آمده است:

روزی آن حضـرت به حمـام رفت. صـاحب حمـام طبق سـنت و عـادت معمول که در مورد افراد محترم و بـا شخصـیت‌ها رایـج بود، عرض کرد: «اجازه بده حمّام را برای شما قُرق کنیم» . حضرت فرمود: «نه لازم نیست. مؤمن سبکبارتر از این حرف‌هاست» .(۲)

۱- داستان راستان مرتضی مطهری، صص ۳۱ و ۳۲؛ به نقل از کحل البصر، ص۶۹.

۲- همان، ص۲۴۵؛ به نقل از بحارالانوار، ج۱۱، ص۱۱۷.

ص:۷۱

۸. بی‌برنامگی مسئولان

چنـانچه مسـئولان حـج و زیـارت، دربـاره ترویـج فرهنگ تعاون و همکاری بی‌برنامه باشـند، کمتر شاهـد گسترش این فرهنگ میان زائران خواهیم بود. اگرچه در سال‌های اخیر اخبار خوشایندی از سازمان حج و زیارت دربارهٔ طرح شناسایی و آماده‌سازی ظرفیت‌ها و توانایی‌هـای حاجیان ایرانی در مأموریت‌های بعثه و سـتاد به گوش می‌رسـد، ولی تا زمانی که مسـئولان به امر تعاون به عنوان یک راهبرد اساسی برای حل مسائل حج و زیارت و زائران ننگرند، طرح تعاون و همکاری موفق نخواهد بود.

ص:۷۲

ص:۷۳

فصل پنجم راهکارهای گسترش فرهنگ تعاون در حج و زیارت

اشاره

گسترش فرهنگ تعاون و همکاری در حج و زیارت، نیازمند راهکارهای مناسبی است که موارد زیر می‌تواند کارساز باشد:

۱. آموزش فرهنگ تعاون

مشارکت مردم برای همکاری در امور حج و زیارت، نیازمند آموزش فرهنگ تعاون است. این امر تلاش همیشگی و بلندمدت را می‌طلبد. سازمان حج و زیارت، باید با جذب و تربیت نیروی متخصص در دانشگاه حج و زیارت، و بهره‌گیری از رسانه‌های گروهی، به ویژه رسانهٔ ملی، فرهنگ تعاون را به زائران حج و زیارت آموزش دهد. اگر دیده می‌شود فرهنگ مشارکت در برخی

ص:۷۴

کشورهـای جهان نهادینه شـده است و مردم بـدون کمترین چشم‌داشتی در امور مهم همکاری و تعاون دارنـد، بـدان جهت است که فرهنـگ تعاون و مشارکت از دوران تحصـیل به متون آموزشـی راه یافته و مردم در قالب ده‌ها برنامـهٔ مشارکتی، آموزش دیـده و به اهمیّت آن پی‌برده‌انـد. بنابراین اگر سازمان حـج و زیارت خواهان تقویت اصل تعاون و همکاری در امور حـج و زیارت است، باید بتواند مبانی تعاون و راهکارهای مشارکت را به خوبی برای زائران در برنامه‌های متمرکز و غیر متمرکز تبیین نماید.

۲. بهره‌گیری از کارشناسان رشتهٔ تعاون

اگرچه مسئولان حـج و زیـارت، طی سال‌هـای متمادی تجربـهٔ فراوانی در زمینـهٔ مـدیریت امور حـج و زیارت کسب کرده‌انـد، ولی گسـترش فرهنـگ تعـاون و مشـارکت، در هر امری نیازمنـد کارشـناسان و متخصـصان مربوط به خود است؛ چنـان‌که امام علی (ع) می‌فرماید: «در همهٔ صنایع و حرفه‌ها از اهلش یاری بجویید»(۱)

بدیهی است بهره‌گیری از مشارکت تحصـیل‌کنندگان دانشـگاهی در رشـته تعاون، هم در «ستادهای» سازمان حج و زیارت و هم در کاروان‌های حج و زیارت، در سمت

۱- تفسیر متشابه القرآن، ابن شهر آشوب مازندرانی، ج۲، ص۱۲۳.

ص:۷۵

مدیر و معاون کاروان، می‌تواند به صورت علمی و کلاسیک، فرهنگ تعاون و مشارکت را گسترش دهد.

۳. تحریک وجدان اخلاقی و مذهبی زائران

اگر مسئولان انتظار دارند که زائران از تعصبات قومی و قبیله‌ای و تنگ‌نظری به دور باشند و دیگران را هم فراموش نکنند، بهترین راهکار، تحریک وجدان کمال‌جوی آنهاست؛ زیرا «برای اینکه یک حرکت دسته‌جمعی برای مصالح اجتماعی، انگیزهٔ اخلاقی داشته و از ارزش برخوردار باشد، باید به وجدان کمال‌جو، که متفکران بعضی جوامع آن را وجدان اخلاقی می‌نامند، مستند باشد. وجدان اخلاقی همواره در پرتو معرفت به اصل و قانون حرکت می‌کند؛ همان‌گونه که قطب‌نما با قانون مربوط به صفحهٔ خود حرکت می‌کند و قطب را نشان می‌دهد. بنابراین هر فرد و جمعی که بخواهد با مبنای اخلاقی در کارهای اجتماعی مشارکت کند، باید در مشارکت خود، دارای دو رکن باشد:

رکن یکم: درک و معرفت نوع انسانی و اینکه قدم برداشتن و کار برای برطرف کردن نیازهای این نوع، محبوبیت خود را از ذات وجدان که عاملی برای فطرت است، می‌گیرد.

رکن دوّم: اراده و تصمیم جدی برای حرکت در

ص:۷۶

مسیری که وجدان آگاه آن را برای پیمودن به سوی خدمت شایسته به انسان‌ها هموار و روشن ساخته است. البته عامل اعتبار این وجدان و اخلاق، مذهب است. . . و اگر مستند به مذهب و وجدان الهی نباشد، اگر چه ممکن است در تحقق بخشیدن به وسایل و زمینه‌های زندگی اجتماعی، بزرگ‌ترین تأثیر را ایجاد نماید، ولی داخل منطقهٔ ارزش‌ها نیست. . . ؛ چون ممکن است مردم در پیشبرد زندگی دسته‌جمعی خود که مستند به خودخواهی گسترده‌ای (به نام جامعه) است، گرفتار تعصبات اقلیمی و نژادی راکد خود گشته، انسان‌های دیگر را به فراموشی بسپارند»(۱)

ازاین‌رو لازم است سازمان حج و زیارت و مسئولان محترم کاروان‌ها با بهره‌گیری از مبانی اسلامی تعاون و مشارکت که در قرآن و سنت ریشه دارد، هرچه بیشتر به تحریک وجدان اخلاقی زائران بپردازند تا شاهد همکاری و تعاون بیشتر زائران باشند.

۴. توجه به اصل تعاون و همیاری توسط مدیران و مسئولان کاروان‌ها

مسئولان کاروان‌های حج و زیارت، می‌توانند نقش مهمی در گسترش فرهنگ تعاون و همیاری ایفا کنند.

۱- مبانی فرهنگی لازم برای تحقق بخشیدن به مشارکت و هماهنگی همهٔ مردم در کارهای اجتماعی، محمد تقی جعفری، صص ۲۸۴ و ۲۸۵.

ص:۷۷

افرادی که این مسئولیت‌ها را می‌پذیرند، باید کارنامه و عملکرد مثبتی در برنامه‌های مشارکتی داشته باشند. این افراد پس از گزینش و کارآموزی باید بتوانند، از همیاری زائران در برنامه‌ها و اهداف سازمان حج و زیارت و رفع مشکلات آن بهره بگیرند. برای اینکه مدیران و مسئولان کاروان‌ها بتوانند موفقیتی در این زمینه کسب کنند، لازم است اقدامات پنج‌گانه زیر را به کار گیرند:

الف) شناسایی به موقع افراد مددکار توانا؛

ب) آموزش و توجیه آنان نسبت به امور محوّله؛

ج) دادن مسئولیت براساس توانایی بدون اجبار؛

د) نظارت به موقع بر عملکرد افراد مددکار؛

ه) تشویق مادی و معنوی افراد مددکار.

۵. تهیهٔ بسته‌های فرهنگی مناسب درباره تعاون و همیاری

از اقدامات دیگری که می‌تواند تا اندازه‌ای در گسترش همکاری و همیاری میان زائران مؤثر باشد، انجام تبلیغات مناسب است. بهتر است مسئولان فرهنگی بعثه با تشکیل اتاق فکر و بهره‌گیری از نیروهای طراح و خوش‌فکر فرهنگی، اقدام به تهیهٔ بسته‌های فرهنگی مناسب، از قبیل: بروشور، سی‌دی، تراکت، جزوه و. . . کنند و آن را در اختیار مسئولان کاروان‌ها و هتل‌ها قرار دهند.

ص:۷۸

نتیجه‌گیری پایانی

تعاون و همیاری نوعی مشارکت متقابل در امور فردی و اجتماعی است. این واژه دارای مفهوم عام و خاص است. مفهوم عام آن، به معنای همکاری، رعایت منافع جمعی و دستگیری از دیگران است؛ ولی مفهوم خاص آن، به روش‌هایی گفته می‌شود که می‌توان به‌وسیله آن به اهداف سازمانی رسید. تعاون و همیاری ریشه در تقوای الهی دارد و بدون آن ممکن است به گناه و سوءاستفاده از دیگران منجر شود.

سازمان حج و زیارت با توجه به محدودیت‌هایی که از نظر اعزام زائر به حج و زیارت پیدا کرده است، می‌تواند از این اصل اسلامی برای رهایی از تنگناهای موجود، در مفهوم عام و خاص بهره‌گیرد. با این عمل نه تنها الفت و دوستی بین زائران افزایش خواهد یافت، بلکه امور سازمانی نیز تسهیل، تسریع و بهره‌ور (کارا و اثربخش) خواهد شد. البته نوع تعاون در حج و زیارت از نوع اخلاقی بوده و فرد مددکار امید به پاداش خداوند خواهد داشت.

بی‌شک گسترش روحیه تعاون و همکاری بین زائران و نیروهای سازمانی به آسانی میسّر نیست و موانع زیادی فراروی مجریان این طرح خواهد بود؛ زیرا خصوصیات

ص:۷۹

اخلاقی نظیر تنگ‌نظری، ناآگاهی، بی‌تفاوتی، تکبر، راحت‌طلبی، امتیازخواهی، فخرفروشی برخی زائران، همچنین بی‌برنامگی مسئولان از آن جمله است که باید برای آنها چاره‌اندیشی کرد.

با این حال اگر مسئولان در این هنگام به این نتیجه رسیده‌اند که تقویت اصل تعاون و همیاری بهترین گزینه برای رفع موانع و مشکلات فرا روی زائران و سازمان است، باید با توکل بر خداوند متعال، آموزش دادن به زائران، بهره‌گیری از کارشناسان و محققان رشته تعاون، تحریک وجدان اخلاقی زائران، توجیه مدیران و مسئولان کاروان‌ها و هتل‌ها به باروری این اصل ارزشمند دینی امیدوار شوند.

بی‌شک با وجود نیروهای مخلص و فداکار در سازمان حج و زیارت که سرمایهٔ معنوی این نهاد دینی هستند، این امیدواری دوچندان می‌شود.

ص:۸۰

ص:۸۱

کتابنامه

* قرآن کریم

۱. الاحتجاج، ابن منصور طبرسی، ترجمه: ابراهیم عبادی و دیگران، چاپ دوم، تهران، اُسوه، ۱۴۱۶ه. ق.

۲. اصول کافی، محمد بن یعقوب کلینی، ترجمه: سید جواد مصطفوی، چاپ اول، تهران، الوفا، ۱۳۸۶ه. ش.

۳. انسان و زیست اجتماعی (نشریهٔ طوبی) ، غلامرضا نورمحمدی، شمارهٔ ۲۴، قم، مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۶ه. ش.

۴. بحارالانوار، محمدباقر مجلسی، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ه. ق.

۵. بوستان (قطعه جیبی) ، مصلح الدین سعدی، چاپ مکرر، تهران، امیرکبیر، بی‌تا.

۶. ترجمهٔ میزان الحکمه، محمد محمدی ری شهری، چاپ چهارم، قم، دارالحدیث، ۱۳۸۳ه. ش.

ص:۸۲

۷. ترجمه و شرح غرر الحکم و دررالکلم آمدی (موضوعی) ، سیدهاشم رسول محلاتی، چاپ اول، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۳ه. ش.

۸. تعاون در اسلام و جامعهٔ صنعتی، منوچهر خدایار محبی، چاپ دوم، تبریز، بعثت، ۱۳۴۹ه. ش.

۹. تعاون و همکاری، مایکل آرگایل، ترجمه: معاونت تحقیقات آموزش ترویج وزارت تعاون، چاپ اول، تهران، دفتر تحقیقات و پژوهش، ۱۳۷۸ه. ش.

۱۰. تفسیر متشابه القرآن، ابن شهرآشوب مازندرانی، ۱۳۲۸ه. ق.

۱۱. تهذیب الاحکام، محمد بن الحسن طوسی، بیروت، دارالتعارف، ۱۴۱۲ه. ق.

۱۲. داستان راستان، مرتضی مطهری، چاپ بیست‌وهشتم، تهران، صدرا، ۱۳۸۷ه. ش.

۱۳. دانشنامهٔ جهان اسلام، غلامعلی حداد عادل، چاپ اول، تهران، بنیاد دایرهٔ المعارف اسلامی، ۱۳۸۲ه. ش.

۱۴. دایرهٔ المعارف بزرگ اسلامی، محمد کاظم موسوی بجنوردی، چاپ اول، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۳ه. ش.

۱۵. سیر تحوّل تعاونی در ایران و جهان، غلامرضا سلیم، چاپ سوم، تهران، پیام نور، ۱۳۷۸ه. ش.

۱۶. فروغ ابدیت، جعفر سبحانی، چاپ هفدهم، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۰ه. ش.

ص:۸۳

۱۷. کنزالعمال، حسام الدین الهندی، بیروت، مؤسسهٔ الرساله، ۱۴۰۹ه. ق

۱۸. مبانی تعاون، حمید انصاری، چاپ دهم، تهران، پیام نور، ۱۳۸۱ه. ش.

۱۹. مبانی فرهنگی لازم برای تحقق بخشیدن به مشارکت و هماهنگی همهٔ مردم در کارهای اجتماعی (مجموعه مقالات سومین کنفرانس مشارکت و توسعه) ، محمد تقی جعفری، چاپ اول، شیراز، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۵ه. ش.

۲۰. مجموعهٔ ورام، ابوالحسین ورام، چاپ اول، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۶۲ه. ش.

۲۱. مسند احمد، احمد بن حنبل، چاپ دوم، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۱۵ه. ق.

۲۲. مکارم الاخلاق، فضل بن الحسن طبرسی، چاپ ششم، قم، منشورات شریف رضی، ۱۳۶۸ه. ش.

۲۳. من لایحضره الفقیه، ابی‌جعفر محمد بن علی بن الحسین بابویه قمی، چاپ دوم، قم، انتشارات جامعه مدرسین حوزهٔ علمیه قم، ۱۴۰۴ه. ق.

۲۴. نهج الفصاحه (موضوعی) ، مرتضی فرید تنکابنی، چاپ دوازدهم، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۳ه. ش.

۲۵. وسایل الشیعه، محمد بن الحسن حُر عاملی، چاپ دوم، تهران، مکتبهٔ الاسلامیه، ۱۳۷۳ه. ش.

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم
جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)
با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند
بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹
بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.
مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.
اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.
از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :
الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی
ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه
ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...
د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر
ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای
و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)
ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...
ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : -۰۶۲۱-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۱۸۰-IR۹۰ ۵۳-۶۰۹۰به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه‌ای
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹